

MĂSURAREA CONTRIBUȚIEI PROTEJĂRII ȘI CONSERVĂRII PATRIMONIULUI ARHITECTURAL ASUPRA ECONOMIEI LOCALE (exemplul SUA)

Angela MORARU
angela.moraru@emi.utm.md

Summary. The United States of America is rich in objects of historical architectural heritage. The management of this heritage has always been encouraged due to its cultural, aesthetic and historical value, but always based on economic reasons. In this regard, dozens of studies have been conducted in the United States, the results of these studies are remarkably consistent, the historical preservation is beneficial to the economy in general and to the local economy in particular. The positive impact of historical conservation on the local economy is measured by groups of indicators related to job creation, changes in property values, heritage tourism, revitalization of localities, impact on environment, and social impact.

Cuvinte cheie: patrimoniu arhitectural, locuri de muncă, valoarea proprietății, mediu, turism de patrimoniu, revitalizarea localităților.

Introducere:

Valorile încorporate în patrimoniul arhitectural reprezintă în sine un motiv suficient pentru a fi protejat. Contribuția patrimoniului arhitectural la păstrarea valorilor culturale și istorice deși este indubitabilă, în realitatea curentă, poate fi insuficientă pentru a susține păstrarea și conservarea acestuia. Cetățenii, funcționarii publici, dar și întreaga societatea civilă americană solicită dovezi ale faptului că protejarea și conservarea aduce plusvaloare economică.

Crearea programului național de conservare istorică în SUA

Mișcarea istorică de protejare și conservare a început în Statele Unite acum un secol și jumătate. Multe dintre abordările filosofice și juridice ale acesteia au fost inspirate din țările din Europa de Vest, ajustate pentru a răspunde contextului politic și economic american.

Înainte de anii 1960, după cum s-a exprimat Lewis R.K. conservarea istorică nu era „nici o problemă de politică publică, nici parte a culturii

arhitecturale, de planificare și de dezvoltare imobiliară a Americii. Legile privind conservarea istorică nu existau” [1].

Totuși, primele eforturi ale mișcării de conservare au avut loc în jurul anilor 1850. Casa din Mount Vernon a președintelui George Washington era în paragină. Nepotul său a încercat să o vândă guvernului federal, care a refuzat, considerând că plățile contribuabililor trebuie utilizate mai chibzuit. Se zice că în 1853, plantatoarea din Carolina de Sud, Louise Dalton Bird Cunningham, călătorind pe râul Potomac, a văzut că locuința lui Washington era în stare proastă. Ea i-a scris fiicei sale, spunând: „Dacă bărbații din America au considerat de cuviință să permită căminului celui mai respectat erou al său, să se ruineze, de ce nu pot femeile Americii să se unească pentru a îl salva?” Inspirată de cuvintele mamei sale, tânăra Cunningham a decis să inițieze un proiect de strângere de fonduri, făcând apel la femeile americane să doneze și fondând Asociația Doamnelor Mount Vernon. Aceasta, cel mai probabil, a fost prima organizație de femei la nivel național din America și prima organizație privată de conservare a patrimoniului arhitectural [2].

După cel de-al doilea război mondial, cu o populație în creștere rapidă și în condițiile de creștere a nevoii de infrastructură și locuințe moderne, Statele Unite au început să facă investiții majore în autostrăzi, reînnoire urbană și lucrări publice. Multe cartiere și clădiri istorice au fost distruse, iar situri arheologice – devastate.

Fig. 1. Casa din Mount Vernon a președintelui George Washington

Sursa: [3]

Pierderea patrimoniului arhitectural istoric a atins proporții majore, ce a impulsionat fondarea în anii '50 a National Trust for Historic Preservation.

Cetățenii și în special organele locale au hotărât să schimbe situația în continuare. Un comitet al Conferinței primarilor, în cooperare cu National Trust și mai multe agenții federale, au lansat un studiu privind protejarea mediului cultural istoric al Americii. Raportul rezultat, With Heritage So Rich, a descris amploarea pierderii patrimoniului, dar și interesul public în conservarea patrimoniului, oferind recomandări pentru încurajarea și susținerea conservării acestuia.

Acest raport a influențat Congresul să adopte un nou act legislativ, care să stabilească o politică de conservare la nivel național – Legea națională privind conservarea istorică, semnată de președintele Lyndon B. Johnson la 15 octombrie 1966. În preambulul legii [4], Congresul a declarat că „Fundamentele istorice și culturale ale națiunii ar trebui păstrate ca parte vie a vieții și dezvoltării comunității noastre, pentru a da un sentiment de orientare poporului american” și că este „necesar și adecvat ca guvernul federal să accelereze programele și activitățile sale de conservare istorică, pentru a oferi încurajări maxime agențiilor și persoanelor care întreprind conservarea prin mijloace private...”.

Astfel, s-a pus fundamentul unei ulterioare matrice de acte legislative și a politicilor federale pentru a încuraja echilibrarea nevoilor economice ale societății moderne cu conservarea.

Datele curente

În ultimii ani au fost întreprinse o serie de studii pentru a măsura impactul economic al conservării istorice. Cele mai multe dintre acestea au fost realizate la nivel de stat local.

Domeniul economiei de protejare și conservare a patrimoniului este încă în stadiul său incipient, totuși, deși există variații între studii, aproape toate s-au concentrat asupra măsurării impactului în următoarele domenii: crearea de locuri de muncă și veniturile gospodăriilor aferente procesului de reabilitare; impactul turismului de patrimoniu; impactul asupra modificării valorii proprietăților drept urmare a protecției unui cartier istoric local; indicatori de dezvoltare economică din programe de revitalizare a orașului bazate pe conservare; impactul conservării istorice

asupra mediului; rolul conservării istorice în furnizarea de locuințe la prețuri accesibile.

În SUA principalul furnizor de date statistice oficiale este Biroul de Analiză Economică al Departamentului de Comerț al SUA (BEA) [5].

Elementele cantitative sunt în mod obișnuit măsurate prin utilizarea datelor statistice administrative, registrelor de evidență publică, anchetelor și sondajelor, precum și a altor registre de activitate. Aceste instrumente se completează reciproc și sunt adesea folosite împreună.

Profundimea oricărui studiu depinde în mare măsură de volumul datelor disponibile și de periodicitatea acestora. Disponibilitatea mai multor indicatori oferă flexibilitate în domeniul de aplicare. Totuși, pot fi efectuate cercetări utilizând date limitate aplicând instrumente precum multiplicatorii sau modelele econometrice. De exemplu modelele econometrice permit în baza datelor statistice a identifica relațiile în baza cărora se pot face estimări, care iau în considerare impactul asupra unor variabile dependente, atunci când datele inițiale se schimbă.

În Statele Unite, modelele econometrice majore includ IMPLAN, RIMS II și PEIM 2.0.

Modelul IMPLAN (Impact Analysis for Planning) [6] este deținut și întreținut de un agent privat. Conține 440 de categorii de industrii și poate fi aplicat oricărei unități geografice din SUA. De asemenea, conține date pentru Indonezia, China, Japonia, Botswana, Italia și Mexic.

RIMS II (Regional Input-Output Modeling System) [7] este creat de guvernul SUA, BEA. Acesta conține 406 de categorii de industrii și poate fi aplicat și oricărei unități geografice din SUA.

În ambele modele, utilizatorii introduc datele cunoscute, cum ar fi cifrele investițiilor, iar modelul generează rezultate pentru locuri de muncă, venituri și alți indicatori.

PEIM 2.0 (Preservation Economic Impact Model) [8] dezvoltat de Centrul de politici și cercetări urbane de la Universitatea Rutgers măsoară trei tipuri de efecte: directe, indirecte și induse. PEIM folosește caracteristicile cheie ale proiectului, cum ar fi locația, costul total de dezvoltare și tipul de proiect. Astfel este estimat impactul economic a patru tipuri diferite de obiecte istorice: casă unifamilială, casă multifamilială, clădire comercială și clădire civică. În plus, instrumentul este conceput

pentru a măsura impactul economic al turismului patrimonial, al siturilor istorice și al muzeelor, precum și al programelor Main Street.

Aceste baze de date sunt utilizate pentru a crea modele și analize independente de impact economic într-o varietate de industrii. Modelele în sine sunt create de persoane dezinteresate în susținerea anumitor industrii, astfel nu există riscul de distorsionare intenționată în favoarea sau defavoarea unor cercetări sau ramuri. Acceptarea pe scară largă și utilizarea unor astfel de sisteme de modelare econometrică standardizează aplicarea lor, inclusiv în domeniul patrimoniului arhitectural.

Măsurarea creării locurilor de muncă și a veniturilor gospodăriilor

Impactul economic al reabilitării și conservării istorice este cel mai des măsurat de indicatori aferenți numărului locurilor de muncă și volumului veniturilor gospodăriilor generate de reabilitarea unei clădiri istorice.

În primul rând, datele privind investițiile private sunt disponibile, deoarece proprietarii și investitorii trebuie să raporteze cheltuielile lor pentru a fi eligibili pentru credite fiscale.

În al doilea rând, sunt disponibile metodologii recunoscute și acceptate pe scară largă pentru a transfera investițiile în număr de locuri de muncă și în valoarea venitului gospodăriei.

În cele din urmă, aleșii locali, susținătorii dezvoltării economice și jurisdicțiile fiscale sunt dornici să cunoască și să promoveze activitatea economică locală care generează locuri de muncă și implicit bunăstare.

Pe baza cheltuielilor investiționale, se fac calcule care relevă: numărul de locuri de muncă, suma veniturilor gospodăriei și, uneori, valoarea adăugată prin procesul de reabilitare (Fig. 2).

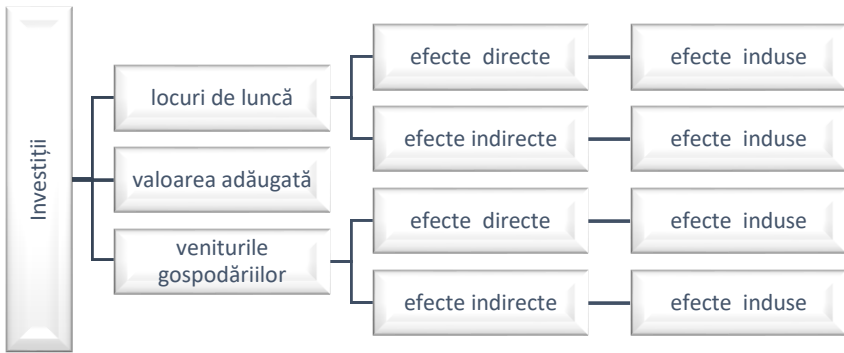

Fig. 2. Analiza investițiilor în măsurarea contribuției protejării și conservării patrimoniului arhitectural asupra economiei locale

Sursa: [9, p.15]

Exemplu. Efectele *directe* sunt locurile de muncă, veniturile sau alte variabilele rezultate în cadrul proiectului nemijlocit (cum ar fi un lucrător angajat pentru instalarea ușilor). Efectele *indirecte* sunt activități economice stimulate de necesitățile proiectului (persoane angajate în producerea ușilor) și efectele *induse* sunt activități din economie care rezultă din proiect (de exemplu, o tunsoare procurată de un muncitor).

Sumele cheltuielilor provin în general din suma raportată pentru proiectele care utilizează creditul fiscal federal pentru reabilitare și programele de subvenții.

Calculule sunt realizate utilizând sistemele de modelare econometrică menționate anterior: RIMS II, IMPLAN și PEIM.

Punctele forte ale modelării econometrice țin de acceptarea largă, aplicabilitate și răspândire. Protejarea, conservarea și reabilitarea patrimoniului arhitectural pot fi comparate direct cu alte activități economice în ceea ce privește impactul economic prin prisma locurilor de muncă și veniturilor gospodăriilor.

Totuși, există *puncte slabe*. Sunt disponibile doar datele privind cheltuielile din proiectele și subvențiile de credit fiscal. Însă o bună parte de proprietari (persoane fizice, organizații religioase, colegiile, spitalele) nu sunt eligibili pentru creditele fiscale federale, nu le folosesc, sau nici măcar nu știu despre existența acestora.

Guvernul, la toate cele trei niveluri, investește în clădiri istorice, dar rareori datele sunt dezagregate sistematic din bugetele respective și raportate separat ca investiții în patrimoniul arhitectural. Astfel, se poate presupune că, suma totală este semnificativ mai mare decât suma raportată pentru proiectele de credit fiscal și subvenții.

Măsurarea turismului de patrimoniu

Turismul este o industrie în creștere la nivel mondial, turismul de patrimoniu istoric și cu valoare arhitecturală nefiind o excepție. O listă a variabilelor măsurate, ce este un subset al turismului total, este reflectată în tabelul 1.

Tabelul 1. Măsurarea turismului patrimonial

CERERE	OFERTA	INDICATORI ECONOMICI	INDICATORI DE SATISFAȚIE
1	2	3	4
Număr de vizitatori	Locuri de activitate (Adesea îmbinat cu „Activități întreprinse în timpul călătoriei”)	Cheltuieli pe zi	Diferența dintre așteptare și experiență
Durata șederii	Muzee	Cheltuieli per călătorie	Valoarea vizitării în raport cu costul
Originea vizitatorilor	Situri ale războiului civil	Alocarea cheltuielilor	Calitatea exponatelor
1	2	3	4
Mijloace de transport	Situri istorice	Generarea de locuri de muncă	Posibilitatea de a învăța
Locul de cazare	Altele	Generarea de impozite (pe vânzări, venituri)	Facilități (curățenia, starea obiectului, siguranța, magazinele de cadouri sau alte oportunități de procurare)
Destinații		Cheltuieli pe zi și per călătorie ale vizitatorilor de	Personal (utilitate, atitudine prietenoasă,

		patrimoniu în comparație cu alți turiști	cunoașterea site-ului / a istoriei)
Caracteristicile vizitatorului			Predispunerea către revenire

Sursa: [9, p.19]

Alte elemente specifice cererii pot fi:

1. Profunzimea - cât de mult activitatea legată de patrimoniu a fost un stimul pentru alegerea unde să meargă și ce să facă;
2. Vizitatori ai patrimoniului ca procent din toți vizitatorii;
3. Alte situri vizitate.

Studiile turismului se bazează pe sondaje. Asociația Industriei Turismului (TIA) comandă anchete, ale căror rezultate sunt disponibile contra cost membrilor. Aceste date sunt achiziționate de oficiile de turism de stat și utilizate ca bază pentru propriile analize și strategii. BEA efectuează sondaje în rândul vizitatorilor internaționali care sosesc în SUA cu avionul. Mai multe state efectuează în mod regulat sondaje ale vizitatorilor la centrele turistice și la siturile de vizitare deținute de stat.

Estimarea impactului se realizează în baza modelării input-output:

✓ se introduc datele din cercetări: numărul de nopți, tipuri de cazare etc.;

✓ se aplică modelarea input-output (I-O): multiplicatori (ce țin de zone rurale/ urbane, zonă de metrou etc), folosirea IMPLAN;

✓ se generează indicatorii: vânzările, locurile de muncă, venitul personal și valoarea adăugată.

Principala *lacună* a acestei metodologii ține de faptul că anchetele periodice ale unui număr mare de subiecți sunt foarte costisitoare.

Studiile de turism patrimonial au un număr suficient de respondenți, ceea ce permite extrapolări rezonabile de nivel superior (de exemplu bărbați / femei; originea călătoriei etc.), însă preferința pentru date granulare și detaliate poate distorsiona situația (*exemplu:* preferințele femeilor care au sosit cu avionul).

Există și neclarități de ordinul definițiilor utilizate:

✓ cine totuși sunt „turiștii de patrimoniu”;

✓ cât și care din cheltuielile vizitatorului ar trebui incluse în analiza impactului?

✓ care segment al costurilor de transport ține de „turiștii de patrimoniu”? (internațional, local, de la punctul de origine/destinație etc.);

Limitele acestor date sunt condiționate de „ce ar trebui să conteze” pentru o abordare adecvată a impactului.

Măsurarea modificării valorii proprietății care rezultă din protecția unui cartier istoric

Reieșind din valorile promovate în SUA și preocupările legate de „drepturile de proprietate” modificarea valorii patrimoniului arhitectural trezește dezbateri aprinse.

Pe de o parte, proprietarii clădirilor istorice sunt îngrijorați de restricțiile posibile, deoarece reglementările proprietății istorice sunt de nivel național și destul de severe, ceea ce poate avea un efect negativ asupra valorilor proprietății. Pe de altă parte, atunci când este acordat un suport administrativ de menținere a acestor obiecte, valoarea lor crește și proprietarii susțin desemnarea obiectului drept patrimoniu istoric.

Un șir de studii au dovedit totuși că relația este inversă așteptărilor. De exemplu, în Philadelphia [10, p.23], casele listate în cartierele istorice ale registrului național al SUA beneficiază de o primă semnificativă de 14,3% față de alte proprietăți comparabile. Această primă este și mai mare pentru cartierele istorice locale – 22,5%.

Relația dintre valoarea patrimoniului istoric și alte obiecte este prezentată ca o comparație a valorii proprietății înainte și după desemnarea acesteia drept obiect de patrimoniu istoric.

Valoarea estimată, datele despre numărul și valoarea vânzărilor sunt indicatori care nu pot fi manipulați de către susținătorii sau opozanții protejării și conservării patrimoniului arhitectural. Grație faptului că domeniul evaluării imobiliare este bine dezvoltat, reglementat și există serii de date cuprinzătoare, putem concluziona că acești indicatori sunt obiectivi.

Principala *lacună* constă în imposibilitatea generalizării unor modele econometrice ale impactului. Fluctuațiile pieței, pot distorsiona concluziile aferente valorii patrimoniului istoric comparativ cu alte obiecte.

Valoarea proprietății este foarte dependentă atât de situația macroeconomică și piața financiară, cât și de localizare, de factorii

apropiați din punct de vedere geografic (de exemplu calitatea guvernării locale, criminalitatea, disponibilitatea instituțiilor de învățământ etc.) și de transformările pe care le poate suporta (de exemplu construirea unui garaj, bazin etc.).

Indicatori de dezvoltare economică din programele de revitalizare a orașului bazate pe conservare

În SUA, precum în majoritatea țărilor lumii, fiecare oraș are cartiere istorice, de regulă amplasate în centrul acestora.

În mod tradițional, centrele urbane au o mare concentrație de clădiri de patrimoniu și necesită a abordare complexă a planificării urbane de integrate cu structurile moderne și viața economică contemporană. În pofida complexității acestui proces, separarea și măsurarea impactului economic al activităților de protejare și conservare, pot fi efectuate în funcție de tipul și cantitatea de date disponibile.

Indicatorii de impact colectați și analizați, de regulă, sunt:

- numărul net de noi locuri de muncă,
- numărul net de afaceri noi,
- valoarea investițiilor publice, private și de altă natură în edificii de patrimoniu (îmbunătățiri fizice),
- colectări de impozite pe vânzări (TVA),
- colectări de impozite pe proprietate,
- valoarea evaluată a proprietății,
- numărul de camere de hotel,
- rata de ocupare a hotelurilor,
- suprafața spațiilor de birouri,
- numărul de lucrări de reabilitare a clădirilor,
- numărul de întreprinderi mici,
- numărul de afaceri care s-au extins,
- vânzări cu amănuntul,
- autorizații de construcții emise,
- vizitarea instituției culturale,
- participarea la evenimente speciale,
- numărul de unități rezidențiale,
- tranzacții de vânzare imobiliară,
- etc.

Această listă nu este exhaustivă și în funcție de disponibilitatea și aplicabilitatea datelor poate fi extinsă. Datele sunt colectate de guvern, comunitatea locală sau organizații de dezvoltare economică.

Cu toate acestea, datele respective nu sunt centralizate și publicate în mod regulat și nu pot fi utilizate direct la necesitate.

Exemplu. National Trust for Historic Preservation a dezvoltat programul Main Street. Main Street America activează de 40 de ani și este astăzi o rețea de peste 1 600 de cartiere și comunități. Scopul acestui program este revitalizarea orașului în contextul activității de afaceri locale din clădirile istorice. Programele locale incluse în Main Street rareori primesc resurse financiare, ci mai degrabă asistență tehnică de la agenția de stat care coordonează programul (majoritatea, dar nu toate statele au un coordonator de stat) și de la Centrul Național al Main Street.

Din punct de vedere al supravegherii, managerii programelor locale duc evidența unui set mic, dar obligatoriu de indicatori, ce sunt raportați și centralizați la nivel național sau de stat. Main Street a fost numit cel mai rentabil program de dezvoltare economică din America (vezi indicatori economici în tabelul 2).

Tabelul 2. Rezultatele înregistrate de programul Main Street

Indicatori	2017	2018	2019	Date cumulative, până în 2019
Locuri de muncă noi (număr net)	30 294	25 301	32 316	672 333
Afaceri noi (număr net)	6 211	5 310	6 466	150 079
Valoarea investițiilor publice și private în îmbunătățiri fizice ale patrimoniului istoric (miliarde dolari SUA)	4,48	4,25	6,45	85,43
Clădiri reabilitate (număr)	8 737	8 146	10 412	295 348

Sursa: [11], elaborat de autor

Măsura în care patrimoniul a contribuit la dezvoltarea orașelor prin revitalizarea cartierelor istorice, poate fi apreciată reieșind din cantitatea și calitatea datelor disponibile. În majoritatea situațiilor, o astfel de dezvoltare este un efort al multor componente.

O *lacună* semnificativă a metodologiilor de estimare a impactului ține de imposibilitatea depistării și delimitării fiecărui factor separat și de

vulnerabilitatea tratării datelor statistice în favoarea demonstrării succesului proiectelor. Managerii proiectelor, tind să arate lucrurile dintr-un punct de vedere bun și nu este exclus că așa și este. Însă lipsa datelor agregate despre comunități care nu participă la program, nu permite realizarea comparațiilor analitice.

Impactul protejării și conservării istorice asupra mediului

Un domeniu de studiu ce s-a dezvoltat recent este relația dintre protejarea și conservarea patrimoniului și mediu, inclusiv dezvoltarea durabilă și creșterea sustenabilă.

În prezent măsurarea impactului protejării și conservării istorice asupra mediului ține mai mult de *analize cost-beneficiu*. Spre deosebire de indicatorii abordați anterior, impactul pozitiv al cărora este măsurat în creșteri, indicatorii aferenți mediului se referă deseori la economisiri, diminuări și reduceri.

De exemplu, într-un raport asupra patrimoniului din Maryland [12, p.7] al Fundației Abell se menționează că statul prin intermediul investițiilor sale în clădiri istorice comerciale a prevenit formarea a 387 000 de tone de deșeuri pe parcursul a 12 ani.

Indicatorii utilizați pentru estimarea relației protejării și conservării cu mediul:

- ✓ măsura de utilizare a terenurilor;
- ✓ economiile generate de refolosire versus distrugere;
- ✓ energia încorporată într-o clădire existentă care s-ar pierde la demolare;
- ✓ diminuarea distanței parcurse de vehicule;
- ✓ emisiile de CO²;
- ✓ suprafața „verde”, nedezvoltată etc.

Indicatorii de mediu sunt în vizorul Agenției pentru Protecția Mediului, a Institutului Terenurilor Urbane și a Asociației pentru Reciclarea Materialelor de Construcție.

Lacune. Lipsa de indicatori specifici, măsurați și publicați cu o anumită periodicitate de organe statistice independente reprezintă un impediment major în analiza de impact asupra mediului. Metodologia cercetărilor se bazează pe ipoteze, de exemplu „Dacă această clădire ar fi fost demolată, mai degrabă decât reutilizată, atunci...”.

Fig. 3. Clădirea Germania din Milwaukee

Sursa: [14]

Aspectul social al protejării și conservării patrimoniului arhitectural. Comparativ cu alte domenii impactul social al conservării patrimoniului nu a fost în centrul atenției. Respectiv și datele colectate sunt minime. Indicatorii din domeniu social care sunt colectați și relativ monitorizați țin de numărul de locuințe pentru populația cu venituri mici, create folosind creditul fiscal federal pentru reabilitare (de obicei împreună cu alte stimulente). *Exemplu:* Clădirea Germania din Milwaukee revitalizată în 90 de locuințe și spații comerciale la parter [13], cu ajutorul creditelor fiscale pentru clădiri istorice.

Concluzii:

Economia patrimoniului istoric este un domeniu în evoluție.

Pentru a demonstra legăturile dintre dezvoltarea economică și protejarea și conservarea patrimoniului arhitectural sunt utilizate diverse metode, folosind indicatori statistici tradiționali și modele economice.

Impactul pozitiv al conservării istorice asupra economiei locale este măsurat prin grupuri de indicatori aferenți: creării locurilor de muncă, veniturilor gospodăriilor, modificării valorii proprietății, turismului de patrimoniu, revitalizării localităților, influenței asupra mediului și impactului social.

La moment nu există încă un domeniu separat al statisticii macroeconomice pentru măsurarea impactului economic al patrimoniului

în SUA. Dezvoltarea metodelor, măsurătorilor și indicatorilor este și va continua să fie un punct de inovație și de creativitate.

Bibliografie:

- [1] Lewis, Roger K. „Historic preservation doesn't have a long history in U.S.”, The Washington Post. Washington, D.C., September 11, 2015 https://www.washingtonpost.com/realestate/historic-preservation-doesnt-have-a-long-history-in-us/2015/09/10/36458684-50c4-11e5-8c19-0b6825aa4a3a_story.html
- [2] Grabitske, David M. (Winter 2003–2004). „First Lady of Preservation: Sarah Sibley and the Mount Vernon Ladies Association”, Minnesota History, Minnesota Historical Society <http://collections.mnhs.org/MNHHistoryMagazine/articles/58/v58i08p407-416.pdf>
- [3] Casa din Mount Vernon a președintelui George Washington <https://www.mountvernon.org/>
- [4] Legea națională privind conservarea istorică, Lege publică nr. 102-575 <https://www.nps.gov/history/local-law/nhpa1966.htm>
- [5] Biroul de Analiză Economică al Departamentului de Comerț al SUA <https://www.bea.gov/>
- [6] IMPLAN (Impact Analysis for Planning) <https://www.implan.com/>
- [7] RIMS II (Regional Input-Output Modeling System), Ghidul utilizatorului, <https://www.bea.gov/resources/methodologies/RIMSI-user-guide>
- [8] PEIM 2.0 (Preservation Economic Impact Model) <https://www.ncptt.nps.gov/blog/preservation-economic-impact-model-2-0-1998-25b/>
- [9] Donovan R. Rypkema, Caroline Cheong, Randall F. Mason; Measuring Economic Impacts of Historic Preservation, A report to the Advisory Council on Historic Preservation by PlaceEconomics, Second ed.; Washington, DC; September 2013, p.83
- [10] The Economic Impact of Historic Preservation in Philadelphia (2010). Econsult Corporation for the Preservation Alliance of Greater Philadelphia, March 29, 2010, p.119 (p. 23) http://www.preservationalliance.com/wp-content/uploads/2014/09/Econ_Report_Final.pdf
- [11] Programul Main Street. <https://www.mainstreet.org/mainstreetimpact>
- [12] Joseph Cronyn, Evans Paull, The Abell Report, Lipman Frizzell & Mitchell and Northeast-Midwest Institute for the Abell Foundation, Martie 2009, p.9 <http://www.abell.org/pubsitems/arn309.pdf>
- [13] Clădirea Germania din Milwaukee <https://www.germania-apts.com/>
- [14] Descrierea și aspectul arhitectural al clădirii Germania https://en.wikipedia.org/wiki/Germania_Building